

Guus Kuijer

De Bijbel voor ongelovigen 2

De uittocht en de intocht

Exodus, Jozua, Rechters

Athenaeum—Polak & Van Gennepe
Amsterdam 2013

Copyright © 2013 Guus Kuijer /
Athenaeum—Polak & Van Gennep,
Singel 262, 1016 AC Amsterdam

Omslag Anneke Germers
Omslagillustratie The infant Moses in the bulrushes,
Sir Joshua Reynolds
Binnenwerk Hannie Pijnappels

ISBN 978 90 253 0052 4 / NUR 320
www.uitgeverijathenaeum.nl

Het verhaal van Gods dochter

Ik leefde in de tijd waarin de god van een klein woestijnvolk het opnam tegen de goden van het wereldrijk Egypte. Deze gebeurtenis is niet opgenomen in de annalen van mijn trotse land omdat de schande te groot was.

Ik leefde in de tijd waarin de Egyptenaren zo welvarend waren geworden dat zij geen zwaar of vuil werk meer wilden doen. Al het werk werd overgelaten aan een groeiend aantal slaven van buitenlandse afkomst. Hele stadswijken werden bevolkt door vreemdelingen die geen enkel ander recht hadden dan het recht zich aan de Egyptische zweep te onderwerpen. Zij werkten in de huishouding, veegden de straten, losten schepen en ruimden de poep-tonnen. Op het platteland groeven ze irrigatiekanalen, bouwden piramides en bakten stenen in de zon. Het aantal onderworpenen was zo groot dat de autochtone Egyptenaren bang werden en een afkeer kregen van de vreemdelingen in hun land.

De Nijl schonk leven. Elk jaar omhelsde hij als een minnaar zijn oevers en bevruchtte ze. De goddelijke zon deed de rest: het land leefde op.

De Nijl doodde. Hij verzwolg de pasgeboren jongetjes van de Hebreeën. Ze werden elke dag op bevel van mijn vader bij tientallen in de rivier gegooid. Hun lijkjes werden door de krokodillen uit elkaar gerukt, het water veranderde in bloed. Het gegil van de moeders bezeerde mijn oren, hun wanhoop zette mijn ogen in brand.

De geest van mijn vader werd vertroebeld door het giftige gestook van de geestelijkheid. De priesters zeiden dat de god van de Hebreëen de baas wilde worden in Egypte en dat hij, de farao, de goden van zijn land moest verdedigen. Dit was wat de priesters voorspelden: de tijd was aangebroken waarin bij de Hebreëen een kind zou worden geboren dat de heerschappij van de Egyptenaren over hun eigen land zou verzwakken en de macht van de Hebreëen zou versterken. Bij elke inval van buiten zouden zij zich aansluiten bij de vijand om hun positie in Egypte te verbeteren. Om te voorkomen dat zij te talrijk werden moesten daarom alle mannelijke zuigelingen van de Hebreëen worden gedood.

De priesters hadden ten dele gelijk: de god van de Hebreëen liet zijn macht gelden in Egypte, een land waar hij niet thuishoorde. Hij is groot en verschrikkelijk, hij heeft een hekel aan de Egyptische goden, hij heeft een afkeer van de Egyptische gewoonten en gebruiken, dat is allemaal waar, maar hij wilde uiteindelijk maar één ding: vertrekken uit Egypte. Dit is helaas ook waar: hij wilde niet wegsluipen als een geslagen hond met de staart tussen de benen, hij wilde vertrekken als een overwinnaar. Hij wilde de farao, die immers een Egyptische god is in mensengedaante, een harde les leren en hem onder zijn voeten vertrappen opdat de Egyptenaren nooit zouden vergeten dat de God van Israël de machtigste onder de goden is.

De Hebreëen deden wat iedere minderheid doet: zich als razenden voortplanten. Binnen vierhonderd jaar was een familie van rond de zeventig mensen uitgroeid tot een volk van zeshonderdduizend mensen.

Misschien moest de God van Abraham veranderen toen zijn volk te talrijk werd om het nog met betrekkelijk zachte hand te besturen. Ik weet het niet. Abraham redetwistte met hem, Jakob weerstond hem in een gevecht van god tegen man, maar dat is nu niet meer voor te stellen. Voor ons is hij als de horens van een wilde stier: schrikwekkend. Ik heb hem niet lief, ik vrees hem. Aan

Abraham verscheen hij in de vorm van een mens, nu verschijnt hij als een laaiend vuur. Waar hij is, mag de grond niet door een mens worden betreden, want zijn aanwezigheid is dodelijk.

Misschien ging het niet om ons mensen, maar was er een woedende strijd gaande tussen de goden van Egypte en die van Israël.

Ik ben een Egyptische, de dochter van de farao, maar ik heb gekozen voor de God van Israël, de God van mijn zoon, die ik heb gered uit het water van de Nijl. Ik gaf hem zijn naam: Mouses, want 'mo' is het Egyptische woord voor water en 'uses' noemt men mensen die uit het water zijn gered.

Ik ben Thermutis, ik draag de naam van Isis die zij aanneemt wanneer zij verschijnt als de godin van de vruchtbaarheid. Ik was niet vruchtbaar, mijn vruchtwater was het water van de Nijl waaruit mijn zoon geboren is. Hij heeft twee moeders, die van de moederschoot en die van de Nijl. Zijn andere moeder heet Jochebed. Ze was van het begin af aan als een zuster voor mij hoewel ze een Hebreeuwse is en er een lelijke vijandschap is ontstaan tussen Egypte en Israël. We deelden ons kind, we hadden het lief, we begrepen niet waarom mensen elkaar haten. Ze noemde ons kind Moshé en omdat ik voor de Hebreërs heb gekozen, noem ik hem nu ook bij zijn Hebreeuwse naam, maar hij was een kind van de Nijl.

We zijn het slachtoffer geworden van een strijd tussen de goden, ons is een haat opgedrongen die zij nodig hadden voor hun heilige oorlog. Beide volkeren hebben eronder geleden, er is veel bloed gevloeid, er zijn zeeën van tranen gestort en uiteindelijk zijn de goden uiteengegaan zonder dat een van hen de overwinning heeft behaald: de goden van Egypte bleven machtig in Egypte, de God van Israël bevestigde zijn macht over Israël. Ik heb gekozen voor de God van Israël hoewel hij angstaanjagender is dan de Egyptische goden. Ik koos voor hem omdat hij de god van Moshé is, de god van het volk dat door mijn vader zo gruwelijk werd onderdrukt. De Ontzagwekkende heeft met groot machtsvertoon Israël bevrijd uit de slavernij ook al zwijgen de Egyptische kro-

nieken daarover en halen de Egyptische goden er hun schouders over op.

Ik ben hem daar dankbaar voor en daarom onderwerp ik me aan hem.

Vierhonderd jaar geleden werd een Hebreeuwse jongen, die Jozef heette, door zijn broers als slaaf verkocht en naar Egypte gebracht. Door zijn wijsheid bracht Jozef het tot onderkoning van Egypte. Hij liet zijn vader Jakob naar Egypte overkomen en vergaf zijn broers hun misdaad. De afstammelingen van Jakob en Jozef vergaten in Egypte de god van hun voorvaderen. Zij vereerden de goden van Egypte en de goden die zij mee hadden gebracht uit Mesopotamië, ten oosten van de Eufraat, waar zij oorspronkelijk vandaan kwamen.

Vierhonderd jaar geleden vestigde Jakobs gezin zich in Egypte nadat hij door de honger uit Kanaän was verdreven. Zij waren geen Kanaänieten. In Kanaän waren zij vreemdelingen geweest en ook in het verre Mesopotamië bezaten ze geen land. Zij waren herders die zwervend op zoek waren naar grazige weiden voor hun vee. Toch zou er uit hen een onderkoning van Egypte voortkomen en een Egyptische generaal: mijn Moshé.

Moshé behoorde tot de zevende generatie Hebreëen die afstamden van aartsvader Abraham, want Abraham verwekte Isaak, Isaak verwekte Jakob, Jakob verwekte Levi, Levi verwekte Caath, Caath verwekte Amram en Amram verwekte Moshé.

Ik zou het op prijs stellen wanneer u deze namen uit het hoofd leerde, ook in omgekeerde volgorde.

Zij die de Leviëten worden genoemd, stammen af van Moshés overgrootvader. Moshés voorvader Jakob vestigde zich met zijn gezin in Egypte omdat zijn zoon Jozef daar door Gods raadselachtige bestuur onderkoning was geworden. De farao die toen regeerde kwam niet uit dezelfde familie als ik: hij was de Hebreëen gunstig gezind. Hij gaf ze de provincie Gosen. Egypte was het eerste land waar de Israëliëten grond bezaten en waar ze hun

vee konden laten grazen op land waarvan zij eigenaar waren. Omdat zij Egypte dankbaar waren, bogen ze zich voor zijn goden, want elk stuk land, elke berg, elke stad heeft zijn eigen god en het is niet meer dan behoorlijk de lokale goden te eerbiedigen. De stam van Levi was de enige die de God van Abraham niet was vergeten, de andere stammen waren de Egyptische goden toegedaan. Apis, die verschijnt in de gedaante van een stier, was hun lievelingsgod.

Wanneer er op de wereld groot onrecht geschiedt en je je hulpeloos voelt en te zwak om dat onrecht te bestrijden, ben je geneigd je ogen te sluiten en je handen tegen je oren te drukken. Ik hield mij blind en doof voor de slachting die mijn vader liet aanrichten onder de pasgeboren Hebreeuwse jongetjes tot ik mij op een dag ging baden in de Nijl. Ik ging natuurlijk niet alleen, maar werd omringd door slavinnen en lijfwachten die mij moesten afschermen tegen nieuwsgierige blikken. Ik was nog maar een meisje van veertien, maar ik had gemerkt dat mannen graag naar me keken.

Ik stond tot mijn middel in de rivier toen ik een geluid hoorde dat ik niet kon thuisbrengen. Het kwam uit het riet en het leek op het jammeren van een lammetje, maar dan anders, indringender. Ik kreeg er kippenvel van en een ongerust gevoel diep in mijn buik. Ik zag dat mijn slavinnen het ook hoorden, maar ze deden niets, omdat ze nu eenmaal niets deden zonder mijn toestemming. Ik voelde een felle weerzin tegen het nemen van een beslissing, alsof ik toen al vermoedde dat mijn reactie op het jammerende geluid mijn verdere levensloop zou bepalen. En wie wil er op zijn veertiende al worden vastgebonden aan de ketenen van het lot?

Ik probeerde daarom het gejammer te negeren en hoopte dat het, als een luchtspiegeling, vanzelf zou verdwijnen. Maar het verdween niet. Integendeel, het gejammer ging over in een hartverscheurend geblaat, als van een ooi in barensnood.

Hoe lang heb ik geprobeerd er de stem van een dier in te horen, terwijl ik van het begin af aan wist dat dit geluid onmiskenbaar het geschrei van een mensenkind was?

Toen was het opeens stil en dat was minstens zo erg, want soms is stilte niet te harden. Ik voelde mijn hart kloppen in mijn keel. Nenet en Tauret, de slavinnen die mij hielpen bij het uitkleden, hielden hun adem in en hun handen beefden.

Ik hield het niet langer uit. 'Ga kijken wat dat was,' zei ik zo onverschillig mogelijk, want een dochter van de farao laat haar gevoelens niet blijken tegenover slavinnen.

Ze lieten mij half ontkleed staan en waadden naar een dichte bos riet en biezen. Ik kruiste mijn armen voor mijn borst alsof ik me wilde beschermen tegen aansuizende pijlen. Ik voelde gevaar, maar ik begreep niet waaruit het bestond.

Een van de slavinnen slaakte een gil, waardoor zelfs de kikkers in gepeins verzonken. De goden legden opnieuw een ruwe deken van stilte op mijn blote huid. Ik rilde.

De slavinnen kwamen terug. Ik keek snel naar een boot in de verte, alsof het me niet kon schelen wat ze hadden gezien. Toen begon het geschrei opnieuw en ik keek. Nenet en Tauret droegen iets tussen zich in dat droop van het water. Het was een mand van riet of biezen en ik wist meteen dat er een kind in lag, want ik had gehoord dat kinderen vaak op deze gevaarlijke manier te vondeling werden gelegd. Ik dacht: ik laat een moeder voor hem zoeken. Meer niet. Ik was zelfs niet van plan om in de mand te kijken.

Maar het geschrei was zo smartelijk dat mijn wil het begaf. Ik keek toch. Zodra mijn gezicht boven de mand verscheen hield het kind op met huilen. Het keek me aan, zag me en glimlachte. Toen gebeurde het. Mijn levenslot werd in één oogopslag beslist. Ik dacht: dit is mijn kind.

Hoe kwam ik op die wonderlijke gedachte? Ik kan er maar één antwoord op verzinnen: ik herkende hem. Hoe kun je iets herkennen wat je nooit eerder hebt gezien? Ik weet het niet, maar

soms gebeurt het dat je iets bij voorbaat kent alsof het eerder in een droom aan je is verschenen en daardoor een herinnering is aan iets wat je nooit hebt meegemaakt. Dit kind was geen onbekende voor mij, ik had het verwacht. Maar wie had me die verwachting ingegeven?

Wanneer er een gedachte is die je nooit zelf had kunnen verzinnen, wees er dan van verzekerd dat het een boodschap van de goden is. De ingeving is hun gift en hun bevel. De mens is een hol vat waarin de goden hun honing of azijn opslaan, al naar het hun belieft. De vraag was welke god mij als zijn vat gebruikte. Lang heb ik gedacht dat het mijn naamgenoot Thermutis was, de naam van Isis wanneer zij verschijnt als de godin van de vruchtbaarheid. Ik dacht dat zij mij vruchtbaar wilde maken nog voor ik een man had gekend, maar later begreep ik dat het de ontzagwekkende god van de Hebreëen was die een maagd verkoos om de verlosser van Israël ter wereld te brengen.

Denk niet dat het een vreugdevol moment was: de angst gierde door mijn lijf. Ik wist dat mijn kind een Hebreeuws jongetje was en dat ik hem alleen kon behouden wanneer ik zijn afkomst voor de mensen wist te verbergen. Ik zag meteen wat mij daarbij behulpzaam kon zijn: het was een uitzonderlijk mooi kind. Aangezien Egyptenaren geloven dat alleen zij mooi zijn en mooie kinderen hebben, besepte ik onmiddellijk dat ik van dat bijgeloof profijt kon trekken.

Ik zei luid en duidelijk, zodat al mijn slavinnen het konden horen: 'Dit is een Egyptisch kind, ik moet het redden.'

Het jongetje was besneden, maar dat verraadde hem natuurlijk niet, want alle jongetjes in Egypte worden besneden. Ik bekeek de gezichten van mijn slavinnen, maar daarop viel niets te lezen. Ik zei daarom opnieuw: 'Dit is een Egyptisch kind', waarop de slavinnen mij vrolijk bijvielen. 'Dat zie je zo!' Ze bogen zich één voor één over de mand en maakten kirrende geluiden. Nubia, die haar eigen kind op de rug droeg, nam het jongetje uit de mand en legde het aan haar borst, maar tot onze verbazing weigerde het

stuurs haar tepel en begon te huilen. Het was duidelijk dat het weigerde te drinken terwijl het dorst had. Nubia was de enige onder de slavinnen met melk in haar borsten en dus begreep ik dat er snel ergens anders een min moest worden gevonden die wel door mijn kind werd geaccepteerd. Ik nam het in mijn armen en zei: 'We gaan naar het dorp en vorderen daar een min.'

We gingen op weg.

Vanaf het moment waarop Moshé uit het water werd gehaald, werden we gadegeslagen door een meisje van een jaar of tien. Ze liep ons achterna naar het dorp, maar ik deed net of ik haar niet zag. Ik vermoedde dat ze iets met mijn kind te maken had en ik vreesde dat ze door haar hardnekkige aanwezigheid zijn afkomst zou kunnen verraden.

Ik stuurde een aantal lijfwachten het dorp in met de boodschap dat Thermutis, de dochter van de farao, een min nodig had en dat alle zogende vrouwen zich onmiddellijk moesten melden. Intussen schreeuwde Moshé het uit en probeerde Nubia het nog een keer, maar opnieuw schudde hij heftig zijn hoofdje terwijl de tranen over zijn wangen biggelden. De aanblik van een kind dat dorst heeft en niet wil drinken is onverdraaglijk. Ik keek wanhopig in de richting van het dorp, maar zag nog niemand komen. Toen stond opeens het meisje naast me. Ze pakte mijn arm en zei: 'Koninklijke Hoogheid, ik ken een min die hij niet zal weigeren.'

Ik hoorde onmiddellijk aan haar accent dat ze een Hebreeuwse was. Ik voelde mijn hart krimpen van angst. 'Ga weg,' siste ik. 'Laat je hier niet meer zien.'

Maar het kind bleef staan en keek me recht in de ogen. Toen wist ik het. Alweer werd ik gevuld met een goddelijke ingeving: dit was het zusje van mijn kind. Haar moeder was ongetwijfeld in de buurt en sloeg ons hoopvol gade. Er schoot een hete vlam van jaloezie vanuit mijn hart naar mijn wangen en ik keek woedend om me heen. Ik stond mijn kind aan niemand af, aan niemand, zelfs niet aan zijn eigen moeder. Mijn woede vergiftigde mijn

hart: ik was mijn vader dankbaar omdat hij deze vrouw had gedwongen haar kind af te staan aan de rivier. Het was van mij, ik had het uit het water getrokken, niemand had meer recht op hem dan ik.

Misschien werd ook deze razende dwaasheid mij door de goden ingegoten, misschien hadden ze mijn waanzinnige bezitsdrang nodig om het kind veilig te stellen.

Ik stond machteloos tegenover een wil die sterker was dan de mijne: het zusje liet zich niet wegsturen. Er kwamen moeders uit het dorp die één voor één probeerden mijn kind te zogen, met als enig resultaat dat het geschrei overging in driftig gekrijs met trap-pelende beentjes en maaiende armpjes.

Het meisje zag het geamuseerd aan en ik had zin om haar een flinke mep te geven, maar mijn handen hingen slap naast mijn heupen en waren tot niets in staat. Ik begreep dat mijn kind mij met zijn verzet een boodschap gaf. Ik kon alleen met hem verder wanneer ik zijn afkomst niet verloochende. Ik verzamelde alle moed die ik in me had en stamelde: 'Mijn kind is een Hebreeuws kind.'

Mijn slavinnen keken me verbijsterd aan. Ze dachten ongetwijfeld dat ik gek was geworden, maar het was een gekte die door de liefde voor mijn kind werd veroorzaakt. Als ik het wilde houden, kon ik het niet opsluiten achter een traliewerk van leugens: ik moest voor hem instaan ook al zou ik daarvoor moeten boeten met de woede en verachting van mijn volk. Opnieuw had ik het gevoel dat mijn gedachten me werden ingegeven en dat ik mezelf niet de baas was.

Het Hebreeuwse meisje keek me stralend aan en zei: 'Zal ik bij de Hebreeuwse vrouwen een voedster gaan zoeken om het kind voor u te voeden?'

'Ja, doe dat maar,' zei ik. Mijn stem klonk niet koninklijk, maar eerder machteloos: op de toon van iemand die nederig om een gunst vraagt, terwijl ik wist dat het meisje helemaal niet ging 'zoeken', maar simpelweg de moeder van mijn kind ging halen.

Moshé lag schreeuwend van honger en dorst in mijn armen, ik drukte hem troostend tegen mijn borst, maar hij liet zich niet troosten. Hij eiste zijn moeder op en verwierp mij, prinses van Egypte, op mijn moeder na de machtigste vrouw van de wereld. Ieder ander die mij zo minachtend had behandeld zou ik aan mijn lijfwachten hebben overgeleverd, maar deze opstandige zui-geling die ik had gered uit de Nijl vertederde me alleen maar.

De vrouw kwam, legde het kind aan haar borst en het begon onmiddellijk te drinken. Mijn hart stroomde over van dankbaar-heid en ik had de neiging haar met kind en al te omhelzen, maar ik hield me bijtijds in, omdat het een prinses van Egypte niet past een Hebreeuwse slavin aan te raken.

Ik keek toe en het drong tot me door welk lot de goden me hadden toegeworpen: ik werd gedwongen strijd te leveren tegen mijn vader, tegen de geestelijkheid, tegen heel Egypte, omdat ik een Hebreeuwse jongen van de dood had gered en, nog erger, hem tot mijn kind had gemaakt. Ik besepte dat het onverstandig zou zijn mijn kind, nu het nog zo klein en de moord op de Hebreeuwse kinderen in volle gang was, nu al naar het paleis te brengen. Ik kon beter wachten tot de Egyptische razernij geluwd was.

Ik zei tegen de moeder van mijn kind: 'Neem dit kind mee en voed het voor me. Ik zal u ervoor betalen.'

'Dat is goed Koninklijke Hoogheid,' zei de vrouw. 'Maar wat moet ik doen wanneer de soldaten van de farao denken dat het mijn kind is?'

Ik schrok omdat ik besepte hoe weinig ik begreep van de verschrikkelijke toestand waarin de Hebreeuwse moeders leefden. Elk jongetje dat ze bij zich droegen was in levensgevaar.

'Ik geef u twee van mijn lijfwachten mee,' zei ik. 'Als de ene slaapt, moet de andere over u waken. En dan nog iets: u moet elke dag naar de rivier komen, op de plek waar ik mijn bad neem, want ik wil mijn kind elke dag zien.'

'Daarvoor heb ik toestemming nodig van mijn meester,' zei ze.

Alweer botste ik op mijn onwetendheid: het drong nu pas tot me door dat zij een slavin was, net als alle andere Hebreeën. Ik kon niet zomaar over haar tijd beschikken.

‘Ik zal ervoor zorgen dat je die toestemming krijgt,’ zei ik. ‘Wie is je meester?’

Ze noemde de naam van een bekende, welgestelde familie, die niet ver van het paleis een wonderschone villa bewoonde.

‘Beloof je dat je elke dag naar de rivier zult komen?’

Ze beloofde het, viel op haar knieën en kustte mijn hand. Ik voelde een steek in mijn hart van medelijden en jaloezie tegelijk. Ik was pas veertien, maar het drong toen al tot me door hoe ingewikkeld de mens in elkaar zit. Het goede en slechte woont in één en hetzelfde hart. Ik had een kind het leven gered, maar ik gunde het zijn moeder niet.

De vrouw liep weg met mijn Mouses in haar armen en ik kon die aanblik nauwelijks verdragen. Ik riep haar terug. ‘Hoe heet je?’ vroeg ik toen ze opnieuw voor me stond.

Ik zag met wreed plezier de angst in haar ogen. Ze wist dat ik haar kind op elk willekeurig moment van haar af kon pakken en ik wilde dat besef branden in haar hart. Ik keek hooghartig op haar neer.

‘Jochebed,’ fluisterde ze. ‘Ik heet Jochebed.’

Ik zweeg om de stilte zijn wrede werk te laten doen.

‘Goed Jochebed,’ zei ik ten slotte. ‘Als je begrijpt dat je van nu af aan de slavin bent van Thermutis, prinses van Egypte, kun je gaan.’

Ik draaide me onmiddellijk om zodat ik degene was die van haar wegliep en niet andersom.

Ik ontbood de eigenaren van Jochebed, de heer Sjoë en diens vrouw Nephtys, in het paleis. Ze waren opmerkelijk jong en mooi, en even jong en mooi was hun geest. Zij stemden in met de taak die ik Jochebed had opgelegd, en waren zelfs bereid haar aan mij uit te lenen wanneer ik de tijd rijp vond om haar en Mouses in het paleis op te nemen. Maar ze voegden er iets aan toe. ‘Jochebed is

ons dierbaar,' zei Nephtys. 'Wij verwachten dat zij goed wordt behandeld.'

Ik moet bekennen dat ik schrok omdat deze vrouw blijkbaar veronderstelde dat ik in staat zou zijn haar slavin slecht te behandelen. Ik herstelde me snel, want ik besepte dat het echtpaar mij zag als de dochter van de man die Hebreeuwse zuigelingen liet vermoorden. Mijn schrik ging over in schaamte en ik zei: 'Ze is veilig bij mij. Zoals zij waakt over mijn kind, zo zal ik waken over haar.'

Mijn antwoord was blijkbaar bevredigend, want de heer Sjoenam mij daarop verder in vertrouwen. 'Er heerst wanhoop onder onze slaven,' zei hij, 'omdat wij niet in staat zijn gebleken hun kinderen te beschermen. Wanhoop kan gemakkelijk omslaan in roekeloze razernij waarbij de angst voor de dood overwonnen is. Ik weet niet of de huidige politiek wijs is.'

Ik bekeek zijn gezicht, of beter: mijn ogen haakten zich in de zijne omdat ik me hulpeloos voelde en steun zocht. 'Het is onwijs,' fluisterde ik. 'De farao is de weg volledig kwijt.'

Verder zeiden we niets, maar ik wist zeker dat dit echtpaar probeerde zoveel mogelijk Hebreeuwse kinderen te redden en ik hield het voor mogelijk dat zij de hand hadden gehad in mijn 'toevallige' vondst van Mouses in zijn mandje.

'Gelukkig heeft Jochebed alleen een dochttertje, meer niet,' zei Nephtys bij ons afscheid. Pas jaren later begreep ik dat ze me had voorgelogen opdat ik niet meer zou weten dan nodig was. Ze verzwegen voor mij dat Mouses een oudere broer had die nog werd gezoogd, maar die zij vermoedelijk hadden weten te verbergen voor de Egyptische moordbrigades.

Jochebed was geliefd bij iedereen. Ze hebben me proberen wijs te maken dat in haar naam de naam van Israëls God verstopt zit, wat onmogelijk is, want toen zij werd geboren mocht hij nog geen naam hebben. Maar ik heb haar leren kennen als een vrouw waarin goddelijke goedheid woonde, en als haar naam die weldadige eigenschap uitdrukt dan is hij welgekozen.

Het was onmogelijk om het bestaan van Mouses voor het paleis geheim te houden. Er waren te veel mensen die getuige waren geweest van zijn redding uit de rivier, dat wist ik van het begin af aan. Gelukkig kon mijn vader mij niets weigeren, ik was zijn enig kind, althans het enige kind dat hij deelde met zijn koningin, mijn moeder, die in feite machtiger was dan hij omdat zij sterk was en hij zwak. Ze had ongeveer een even grote hekel aan de Hebreëen als aan de priesters die de farao tegen hen ophitsten. Ze had een afkeer van mijn vader wanneer hij zich gedroeg als een speelpop van de geestelijkheid en zij hielp me dan ook wanneer ze mij lastigvielen om mijn kind, wiens afkomst volgens hen 'onduidelijk' was. 'Het kind van mijn dochter is een Egyptenaar,' blafte ze dan, 'omdat mijn dochter een Egyptische is.'

Het ging haar natuurlijk niet om Mouses, die ze pas voor het eerst zag toen hij vijf jaar oud was, maar om het breken van de macht van de geestelijkheid, die zij zag als een gevaar voor het gezag van de farao en dus voor het hare. Ze vertelde me van een farao wiens naam niet meer mag worden genoemd, maar die ik zal aanduiden als de Zoon van God, die de hele geestelijkheid had opgedoekt en behalve farao hogepriester was, de enige in heel Egypte die kon optreden als bemiddelaar tussen goden en mensen. Deze farao was niet zomaar een god, hij was de enige zoon van de enige God, vervuld van diens Geest. 'Zo hoort het te zijn,' zei mijn moeder, 'alle macht in handen van de farao. Hij is God en niemand anders.'

Maar na de dood van de Zoon van God vocht de priesterkaste, die nooit echt was verdwenen, maar ondergronds had doorgewoet op zoek naar een uitweg, zich terug naar de macht. Zij vervloekten de Zoon van God en diens naam werd door hen uit de geschiedenis geschrapt, niemand mocht hem meer noemen. De macht van de priesters is groot omdat zij het volk dreigen met de woede van de goden wanneer zij niet worden gehoorzaamd. Elke ramp die het volk treft schrijven zij toe aan het overtreden van regels die zij hebben opgesteld, waardoor zij meer angst inboe-

zemen dan de farao. 'Elke koning van welk land dan ook moet oppassen dat hij niet wordt geringeloord door de geestelijkheid,' leerde mijn moeder me. 'Hij moet zorgen dat hij behalve koning ook hogepriester is.'

Maar mijn vader was zwak, hij werd geringeloord door de priesters en ik heb het uitsluitend aan mijn moeder te danken dat ik Mouses kon houden. Mijn vader kon de priesters alleen weerstaan wanneer mijn moeder hem daartoe de kracht gaf.

Jochebed hield zich aan haar belofte: elke dag wachtte ze me op bij de rivier en speelde ik met mijn kind. Mouses begon me al gauw te herkennen. Hij huilde niet meer, hij lachte zodra hij me zag, hij zette zich tegen Jochebed af en sprong zowat in mijn armen. Ik zag dat Jochebed daar alleen maar vreugde aan beleefde en ik leerde van haar hoe stompzinnig de jaloezie is. Ze was nog jong, een jaar of dertig, precies weet ik het niet, maar ze was zo wijs als de oudste vrouwen van Egypte. Hoewel ze me bleef aanspreken met mijn titel, werd ze in de loop der jaren een moederlijke vertrouwenspersoon voor mij, meer nog dan mijn eigen moeder, meer dan enige Egyptische vrouw. Ze wekte mijn belangstelling voor haar volk omdat ik wilde begrijpen hoe zij zo wijs en ruimhartig was geworden, maar ik leerde al snel dat het gif van de jaloezie in elk volk zijn verwoestende werk doet en dat ijdelheid en zelfzucht eigenschappen zijn die niet alleen onder Egyptenaren voorkomen. Juist daardoor drong het tot me door hoe wonderlijk het was dat zij was uitgegroeid tot een vrouw die met liefde haar kind met me deelde. Ze had vanzelfsprekend lief: haar man, haar kinderen en... mij. En ik? Ik wilde alles van haar weten, ik wilde haar in me opnemen, ik wilde worden zoals zij en mezelf verlossen van alle kleinzieligheid die ik in me had. In het begin kostte het me moeite om afscheid van Mouses te nemen nadat ik mezelf en hem had gebed, en stak het vlammetje van de jaloezie in me op wanneer ik hem aan Jochebed moest afstaan. Maar ik leerde tevreden te zijn wanneer ik hem rustig in haar armen zag

liggen of hem gulzig zag drinken aan haar borst. Ze nam hem niet van me af, ze nam hem voorlopig mee en benadrukte dat door altijd 'tot morgen Koninklijke Hoogheid' te zeggen en pas weg te lopen wanneer ik me had omgedraaid.

Het wonderlijkste was dat ze me niet haatte om wat de Egyptenaren haar volk aandeden, dat ze me niet verweet dat ik de dochter was van de farao die de Hebreeuwse jongetjes liet vermoorden, dat ze me niet in de eerste plaats zag als een Egyptische, maar als een mens die toevallig in dit land was geboren, bij deze moeder en deze vader, en die het niet kon helpen dat het volk van de Hebreeën in rouw werd gedompeld. Maar ik schaamde me diep voor mijn volk en het duurde lang voor ik kon geloven dat ze me helemaal niets verweet en dat ze me mijn medemoederschap van harte gunde. Het wás ook ongelooflijk en zelfs nu, nu ze er niet meer is, zwelt mijn hart op van een soort liefdevolle verbijstering over dit wonder. Zo kan de mens dus zijn!

De Hebreeën hebben een lange weg afgelegd: vanuit het verre Mesopotamië belandden ze na veel omzwervingen in Egypte, en langs die lange weg hebben ze veel wijsheid opgedaan: berusting, maar ook een groot vertrouwen dat ze als volk zullen overleven omdat hun God hen dat heeft beloofd.

Tijdens een speels gesprek vroeg ik een keer aan Jochebed: 'Wat is de grootste dwaasheid van de Egyptenaren?'

Haar antwoord schokte me. Ze zei: 'Dat zij geloven in een leven na de dood.'

Ik had geleerd dat Jochebed nooit iets zei met de bedoeling om mij te kwetsen, maar haar woorden staken als spelden in mijn hart: de Egyptische cultuur was gebaseerd op het idee dat de mens na zijn dood zou worden gewogen en indien niet te licht bevonden, zou worden opgenomen in het hiernamaals waar ook de goden verbleven. Het mummificeren van de doden, het bouwen van piramides, het meegeven van grafgiftten, het was allemaal bedoeld om de doden de reis naar het eeuwige leven te vergemakkelijken. Was dat allemaal dwaasheid?

Jochebed zei: 'Wij Hebreëen dalen af naar het dodenrijk, waar van ons niet meer overblijft dan een schim, een schaduw van onszelf, en waar we van niets weten en ons niets herinneren omdat we dood zijn. Wij geloven dat ons volk het eeuwige leven heeft, en dat elke poging om ons uit te moorden tevergeefs is omdat God ons heeft beloofd dat we zullen uitgroeien tot een groot volk, hier op aarde en nergens anders.'

Ik zweeg. Ik besepte dat het verschil tussen ons groot was. Het leven van de Egyptenaren draaide om de dood, dat van de Hebreëen om het leven, zelfs wanneer dat leven zo armzalig was als het hunne nu zij als slaven leefden in Egypte en hun kinderen werden vermoord.

'Maar waarom wil jouw God dat jullie opgroeien in Egypte?' vroeg ik.

'Misschien om ons te leren dat wij anders zijn,' antwoordde Jochebed. 'Jullie leven eeuwig in het hiernamaals, wij leven eeuwig op aarde.'

De liefde overwint alles. Mijn gekwetstheid smolt weg onder Jochebeds liefdevolle blik. Wij koesterden ons in de stralen van dezelfde zon, onze voeten betastten dezelfde aarde en we deelden hetzelfde kind. Ze was anders dan ik en tegelijkertijd hetzelfde: we hunkerden naar kennis en begrip, naar beter weten en beter leven. Ik dacht: onze volkeren hunkeren naar elkaar, net als wij tweeën, maar ze weten het niet en onwetendheid maakt de mensen boos.

Ik wilde weten. Ik liet Jochebed de geschiedenis van haar volk vertellen, van het begin af aan. Ik wilde begrijpen waarom de Hebreëen door hun eigen vroedvrouwen werden verraden. Zij waren het immers die onmiddellijk na de geboorte de jongetjes aangaven bij de Egyptische autoriteiten. Ze waren berucht. Maar er waren ook uitzonderingen. Ik kende er zelfs twee bij naam: Sifra en Pua. Deze twee vroedvrouwen slaagden erin veel jongetjes te redden en onder hun handen werden verdacht veel meisjes geboren. Hoe kwam het dat zij uitzonderingen waren?

Ik leerde dat er ook vijandschap bestond tussen de Hebreëen onderling en dat kwam me bekend voor. Alle farao's van wie ik heb gehoord, hebben opstanden moeten onderdrukken waarbij Egyptenaren tegen Egyptenaren vochten. Niet alle Hebreëen die in de loop der tijden naar Egypte vluchtten waren 'kinderen van Israël', want 'Israël' was de naam die God gaf aan aartsvader Jakob, en alleen diens nakomelingen mochten zich Israëliet noemen. De kinderen van Israël verwierven een bevoorrechte positie in Egypte omdat Jozef, Jakobs lievelingszoon, er onderkoning werd. En dit is bijna onvoorstelbaar: ze kregen land toegewezen, eigen land binnen de grenzen van Egypte! Toen Jochebed me dat vertelde protesteerde ik. 'Vreemdelingen mogen geen land bezitten in Egypte,' beet ik haar toe en verbaasde me tegelijkertijd over mijn verontwaardiging.

'Wij werden toen niet gezien als vreemdelingen,' zei Jochebed, 'omdat we familie waren van de onderkoning.'

De bevoorrechte positie van Israëls kinderen wekte afgunst bij de andere Hebreëen en zo was de vijandschap ontstaan waarvan mijn vader gebruikmaakte.

Jozef, de Hebreëer die onderkoning werd van Egypte, intrigeerde me. Ik kreeg de indruk dat deze man, die van schoonheid hield en behalve een goed bestuurder een dromer was, weliswaar afstamde van een Hebreëer, maar in alles door en door Egyptisch was: in zijn denken, zijn geloven en zijn handelen.

'Velen onder ons zijn gaan geloven dat Egypte het Beloofde Land is,' vertelde Jochebed, 'maar Jozef wist beter. Hij liet zijn kinderen zweren dat ze zijn gebeente zouden meenemen wanneer God hen uit Egypte zou wegvoeren.'

Alles in mij verzette zich tegen het verschrikkelijke idee dat mijn Mouses Egypte zou verlaten om op zoek te gaan naar een land dat waarschijnlijk niet bestond. 'Jozef was een Egyptenaar,' zei ik koppig. 'Waarom liet hij dan zijn lichaam mummificeren en in een sarcofaag leggen, als hij niet dacht en geloofde als een Egyptenaar?'